

Spis treści

Wykaz skrótów	5
Źródła prawa	5
Inne skróty	7
Wstęp	9
I. Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Rzeczypospolitej Polskiej	15
I.1. Realizacja wolności religijnej w polskim porządku prawnym	15
I.1.1. Wolność sumienia	16
I.1.2. Wolność wyznania	17
I.1.3. Akty normatywne i inne dokumenty dotyczące wolności religijnej.	21
I.1.4. Podsumowanie	24
I.2. Zakres przedmiotowy terminów „kościół” i „związek wyznaniowy”	24
I.2.1. Perspektywa państwowa	25
I.2.2. Perspektywa religijna	28
I.2.2.1. Poglądy Kościoła katolickiego	28
I.2.2.2. Poglądy Kościołów Reformacji	31
I.3. Relacje państwo – związek wyznaniowy.	32
I.3.1. Niezależność i autonomia	34
I.3.1.1. Perspektywa państwowa.	34
I.3.1.2. Perspektywa religijna	37
I.3.1.2.1. Koncepcja katolicka	38
I.3.1.2.2. Koncepcja luterańska	39
I.3.1.2.3. Koncepcja baptystyczna	42
I.3.1.2.4. Koncepcja metodystyczna	42
I.3.1.2.5. Koncepcja mariawicka	43
I.3.1.2.6. Koncepcja staroobrzędowa	44
I.3.1.2.7. Koncepcja islamska.	46
I.3.1.2.8. Koncepcja karaimska.	48
I.3.1.2.9. Koncepcja żydowska	49
I.3.1.2.10. Podsumowanie	50

1.3.2. Równouprawnienie kościołów i innych związków wyznaniowych	51
1.3.2.1. Perspektywa państwowa	51
1.3.2.2. Perspektywa religijna	53
1.3.3. Współpraca państwa z kościołami oraz innymi związkami wyznaniowymi	54
1.4. Formy obecności związków wyznaniowych w polskim porządku prawnym	58
1.4.1. Indywidualna regulacja ustawowa	58
1.4.1.1. Obowiązujące ustawy	58
1.4.1.2. Tytuły ustaw	68
1.4.1.3. Perspektywa ustawodawcza	69
1.4.2. Wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych	73
1.4.3. Brak rejestracji administracyjnej	76
1.5. Prezentacja kościołów i innych związków wyznaniowych o uregulowanym przez ustawy stosunku do państwa oraz ich wewnętrznego prawa	77
1.5.1. Kościół katolicki	78
1.5.2. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	81
1.5.3. Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej.	83
1.5.4. Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej.	84
1.5.5. Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej.	86
1.5.6. Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej.	88
1.5.7. Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej.	89
1.5.8. Wschodni Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchownej w Rzeczypospolitej Polskiej	90
1.5.9. Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej.	92
1.5.10. Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej.	96

1.5.11. Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	97
1.5.12. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej	98
1.5.13. Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	100
1.5.14. Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej	101
1.5.15. Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej	102
2. Prawo endogeniczne kościołów i innych związków wyznaniowych	105
2.1. Stosunek kościołów lub innych związków wyznaniowych do własnego prawa endogenicznego	105
2.1.1. Koncepcja obcości prawa	105
2.1.2. Koncepcja częściowej akceptacji prawa	106
2.1.3. Koncepcja pełnej akceptacji prawa	108
2.1.4. Koncepcja radykalnego związania z prawem.	111
2.1.5. Podsumowanie	114
2.2. Cel prawa	114
2.2.1. Cel religijny	114
2.2.2. Cel socjologiczny	115
2.3. Zakres prawa	116
2.3.1. System prawa	116
2.3.2. Odesłania do prawa państwowego.	118
2.4. Konsekwencje nieprzestrzegania prawa	120
2.5. Kultura prawna jako <i>matrix</i> prawa	122
2.6. Podmioty władzy ustawodawczej	123
2.6.1. Kościół katolicki	123
2.6.2. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	124
2.6.3. Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej	125
2.6.4. Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej	125
2.6.5. Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej	125
2.6.6. Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	126

2.6.7.	Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	126
2.6.8.	Wschodni Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchownej w Rzeczypospolitej Polskiej	126
2.6.9.	Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	127
2.6.10.	Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	127
2.6.11.	Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	128
2.6.12.	Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej	128
2.6.13.	Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	129
2.6.14.	Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich.	129
2.6.15.	Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej	130
2.7.	Specyficzne elementy racjonalności prawodawcy religijnego	130
2.7.1.	Osobista wiara	131
2.7.2.	Członkostwo w społeczności wiernych	131
2.7.3.	Ortodoksja doktryny i stanowionego prawa	132
2.7.4.	Uwaga krytyczna	132
2.8.	Źródła prawa związków wyznaniowych	133
2.8.1.	Nazwy aktów normatywnych i ich publikatory	133
2.8.2.	Specyfika techniki legislacyjnej	140
2.8.3.	Język aktów normatywnych	140
2.9.	Specyficzny charakter teologiczno-prawny prawa religijnego	141
2.10.	Wykładnia prawa związków wyznaniowych	145
2.11.	Prawo związków wyznaniowych – prawdziwe prawo	151
2.12.	Relacja prawa kościołów lub innych związków wyznaniowych do prawa polskiego	152
2.12.1.	Uwagi terminologiczne.	152
2.12.2.	Teorie relacji	153
2.12.2.1.	Teoria pozaprawnej natury prawa związków wyznaniowych	154

2.12.2.2.	Teoria natury statutowej prawa związków wyznaniowych	154
2.12.2.3.	Teoria pełnej skuteczności prawnej prawa związków wyznaniowych	155
2.12.2.4.	Teoria ograniczonej skuteczności prawnej prawa związków wyznaniowych	156
2.12.2.5.	Teoria recepcji prawa związków wyznaniowych.	158
2.12.3.	Ogólne zasady relacji prawa związków wyznaniowych do prawa państwowego w Rzeczypospolitej Polskiej	160
2.13.	Stosowanie prawa związków wyznaniowych na forum prawa polskiego	161
2.13.1.	Modelowe ujęcie obecności prawa związków wyznaniowych w prawie polskim	161
2.13.2.	Formy odesłania do prawa związków wyznaniowych.	163
2.13.2.1.	Odesłanie bezpośrednie	163
2.13.2.2.	Odesłanie niebezpośrednie	163
2.13.3.	Przykłady odesłań do prawa związków wyznaniowych	164
2.13.3.1.	Konkordat.	164
2.13.3.2.	Ustawy wyznaniowe	165
2.13.3.2.1.	Organizacja wewnętrzna	165
2.13.3.2.2.	Kompetencje organów	165
2.13.3.2.3.	Działalność osób prawnych	165
2.13.3.2.4.	Nazewnictwo osób prawnych	166
2.13.3.3.	Inne ustawy	166
2.13.3.4.	Rozporządzenia	167
2.13.3.5.	Akty prawa miejscowego	168
2.13.3.6.	Orzecznictwo	168
2.13.3.7.	Umowy	170
2.13.3.8.	Rozstrzygnięcia nadzorcze	171
2.13.3.9.	Porozumienia	171
2.14.	Wniosek	172
3.	Klauzule generalne w endogenicznym prawie kościołów i innych związków wyznaniowych	173
3.1.	Definicja klauzul generalnych.	174
3.2.	Czym nie są klauzule generalne?	177

3.2.1. Zwroty niedookreślone	178
3.2.2. Zwroty nieostre	179
3.2.3. Zwroty szacunkowe	180
3.2.4. Zwroty ocenne	181
3.2.5. Odesłania do prawa związków wyznaniowych lub prawa państwowego	182
3.2.6. Odesłania do sformalizowanych systemów pozaprawnych	183
3.2.7. Problem zwyczajów we wspólnotach religijnych	184
3.3. Cechy klauzul generalnych	186
3.3.1. Niedookreśloność	186
3.3.2. Pozaprawne odesłanie	187
3.3.3. Aksjologiczność	188
3.4. Funkcje klauzul generalnych	189
3.4.1. Funkcja uzupełniająca	189
3.4.2. Funkcja korygująca	193
3.4.3. Funkcja interpretacyjna	197
3.4.4. Kontekst wyznaczający funkcję	198
3.5. Luz decyzyjny	200
3.6. Skutki funkcji klauzul generalnych	203
3.7. Podział klauzul generalnych	204
3.8. Poszukiwanie desygnatów klauzul generalnych	207
3.8.1. Źródła aksjologiczne	207
3.8.1.1. Wartości w prawie religijnym	207
3.8.1.2. Zmienny charakter wartościowania	211
3.8.1.3. Wprowadzenia do aktów normatywnych	212
3.8.1.4. Przepisy tekstu głównego	213
3.8.2. Poszukiwanie znaczeń klauzul generalnych	214
3.8.2.1. Decyzje administracyjne	214
3.8.2.2. Orzeczenia sądowe	219
3.8.2.3. Wykładnie autentyczne	220
3.8.2.4. Wykładnia w formie ustawy	220
3.8.2.5. Doktryna prawnicza	221
3.8.2.6. Wykładnia religijna	223
3.8.2.7. Wykładnia odnosząca się do świętych tekstów	223
3.8.3. Granice znaczeń klauzul generalnych	224

3.9. Porównanie klauzul generalnych prawa związków wyznaniowych i prawa polskiego	226
3.10. Wskazówki praktyczne dla organów władzy publicznej	228
3.10.1. Zasady odnoszące się do prawa związków wyznaniowych	228
3.10.2. Zasady odnoszące się do klauzul generalnych w prawie związków wyznaniowych	229
Zakończenie	231
Bibliografia	233
1. Akty normatywne i dokumenty doktrynalne kościółów i innych związków wyznaniowych	233
2. Państwowe akty normatywne i inne dokumenty	242
3. Judykаты	249
4. Literatura przedmiotu	252
<i>Summary</i>	269
<i>Table of content</i>	271